

Provided by the author(s) and University of Galway in accordance with publisher policies. Please cite the published version when available.

Title	Is mé go déanach i mBaile Sheáin: Donnchadh Rua Mac Conmara i dTalamh an Éisc
Author(s)	Ó Laoire, Lillis
Publication Date	2009
Publication Information	Ó Laoire, Lillis. (2009). Is mé go déanach i mBaile Sheáin: Donnchadh Rua Mac Conmara i dTalamh an Éisc. Léann : iris Chumann Léann na Litríochta, 2(1), 105-128.
Publisher	Cumann Léann na Litríochta
Link to publisher's version	http://www.leanniris.com/wp-content/uploads/L%C3%A9ann-2.pdf
Item record	http://hdl.handle.net/10379/6780

Downloaded 2024-03-13T08:40:59Z

Some rights reserved. For more information, please see the item record link above.

CUMANN LÉANN NA LITRÍOCHTA

Uachtarán:	Alan Tidy, <i>Coláiste na hOllscoile, Corcaigh</i>
Leas-Uachtarán:	Máire Ní Annracháin, <i>Coláiste na hOllscoile, Baile Ábha Cliath</i>
Rúnaí:	Micheál B. Ó Maimín, <i>Ollscoil na Banríona, Béal Feirste</i>
Cisteoir:	Marcas Mac Coinnigh, <i>Ollscoil na Banríona, Béal Feirste</i>

EAGARTHÓIRÍ LÉANN

Micheál B. Ó Maimín (eagarthóir ginearálta), Charlie Dillon (léirmheastóir eacht)

Ollscoil na Banríona, Béal Feirste

BORD EAGARTHÓIREACHTA LÉANN

Máire Herbert	<i>Coláiste na hOllscoile, Corcaigh</i>
Micheál Mac Craith	<i>Ollscoil na hÉireann, Gaillimh</i>
Uilliam MacGill Tosa	<i>Ollscoil Harvard</i>
Máirtín Ní Dhonnchadha	<i>Ollscoil na hÉireann, Gaillimh</i>
Máirtín Nic Eoin	<i>Coláiste Phadráig, Ollscoil Chathair Bhaile Ábha Cliath</i>
Colm Ó Baoill	<i>Ollscoil Obar Dhearbhair</i>
Cathal Ó Háinle	<i>Ollscoil Bhaile Ábha Cliath, Coláiste na Tríonóide</i>
Ruairt Ó hUiginn	<i>Ollscoil na hÉireann, Margh Nuad</i>
Nollaig Ó Muraile	<i>Ollscoil na hÉireann, Gaillimh</i>
Alan Tidy	<i>Coláiste na hOllscoile, Corcaigh</i>

BUIÓCHAS

Ba mhairbh le heagarthóir Léann a bhúiochas a ghabháil le hOllscoil na Banríona, Béal Feirste, a chuir aingeal ar fáil don tionscarnh seo; le baill an bhoird eagarthóireachta as a bheith fial lena gcuid ama agus lena gcuid léinn; lena chomhghleacáí, Charlie Dillon, as dul i gcúram na léirmheastóireachta agus as cabhrú le léamh na bprófaí; le Conchúr Mag Eacháin as cabhrú le cúrsaí formáide; agus le foireann Shanway Press as an gcúram a glacadh leis an gclóchur.

LÉANN

IRIS CHUMANN LÉANN NA LITRÍOCHTA

IMLEABHAR 2 (2009)

CLÁR ÁBHHAIR

<i>Alan Tidy:</i>	'NA CURAIDHEAN GU'N FHEALL GU'N SGÁTH': ALBAIN AGUS COGAÍ NA BREATAINE MÓIRE	1-17
<i>Aoife Ní Ghloinn:</i>	ANAILIS IARDHEARCACH AR STÓR AMHRÁN RÓISE RUA UÍ GHRIANNA	19-42
<i>Sorcha Nic Lochlainn:</i>	AMHRÁIN GHILINNTE AONTROMA AGUS OILEÁN REACHLANN	43-74
<i>Micheál B. Ó Maimín:</i>	EOCHAID UA FLAINN AGUS EOCHAID UA FLANNUCÁIN: SÚIL ÚR AR AN BHFIANNAISE	75-104
<i>Lillis Ó Laoire:</i>	'IS MÉ GO DÉANACH I MBAILE SHEÁIN': DONNHADH RUA MAC CONMARA AGUS TALAMH AN ÉISC	105-28
<i>Séan Ó Duinnshléibhe:</i>	PÁRLAMENT NA BHFÍODÓIRÍ: SAMPLA DÉANACH DE SHLIOCHT LITEARTRA PAIRLEMENT CHLONNE TOMÁIS	129-50

- Europe in the Early Middle Ages: Texts and Transmission. Irland und Europa im Früheren Mittelalter: Texte und Überlieferung* (BÁC: Four Courts), 326-41.
- SMYTH, RACHEL (le teacht). 'Medieval Irish Poets and their Poetry', tráchas Ph.D., Ollscoil na Banníona, Béal Feirste.
- THURNESSEN, RUDOLF (1913). 'Zu Irtschen Handschriften und Literaturdenkmälern: Zweite Serie', *Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen* (Berlin: Philologisch-historische Klasse, neue Folge), 14.3: 2-24
- (1946). *A Grammar of Old Irish. Revised and Enlarged Edition with Supplement Translated from the German by D.A. Binchy and Osborn Bergin* (BÁC: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath).
- WOLFFE, PATRICK (1923). *Stoimte Gaedheal is Gall: Irish Names and Surnames. Collected and Edited with Explanatory and Historical Notes* (BÁC: M.H. Gill & Son).

'IS MÉ GO DÉANACH I MBAILE SHEÁIN':
DONNCHADH RUA MAC CONMARA AGUS TALAMH AN ÉISC¹

Lillis Ó Laoire
Ollscoil na hÉireann, Gaillimh

1. *Réamhrá*; 2. *Dánta Dáthangachai*; 3. *An File Mar Chleasaí*; 4. *'Eachtra Ghíolla An Amaraín'*; 5. *'Aodh Ó Ceallaigh'*; 6. *'As I Was Walking One Evening Fair'*; 7. *Conclúid*

I. RÉAMHRA

Thíos ag cé Phort Láirge
Atá a' t-áirthach a' brath lé ghaoth [sic],
A bhéarfáidh me thar sáile
Is go bráthach bráthach ní chasfaidh mé.
Beidh mo mhuintir is mo cháirde
Go cásmhar a' goi im' dheidh,
Ach anois ó raghaid thar sáile
Céad slán leat, a ghrádh mo chléibh.
(Wagner & Mac Congáil 1983: 188)

Sin mar a chuir file anathnuid amháin síos ar a thríall ó chaladh Phort Láirge, ceathrú as anhrán atá i mbéal an phobail go fóill, go háirithe i gCorca Dhuibhne. Spreagann an véarsa an cheist cá rabh triall an duine seo ó tharla nach dráchar ar aon cheann scríbe ann. D'fhéadfáir go leor áiteacha a lua agus is dócha gur b' iad Stáit Aontaithe Mheiriceá is luaithe a ritheadh le duine ó tharla an líon ollmhór de phobal na hÉireann a chuir ann i ndiaidh an Chorta Mhóir sa naoú haois déag. Bhí Port Láirge ar cheann de na calaphoirte ba mhó ar imigh daoine as san ochtú agus sa naoú haois déag.

¹ Is faoi choinníre an *Ireland Newfoundland Partnership* (INP) a rinneadh an tairge seo. Táim buíoch den INP, a bhronn deontas de €12,700 orm féin agus ar an Dr. Ruán O'Donnell, Roinn na Staire, Ollscoil Luimnigh. Ba mhaith hom fosta mo bhúochas a chur in iúl dóibh seo a leanas a chuidigh go mór hom i dTalamh an Éisc: An Dr. Andrea Rose; An tOllamh Martin Lovelace; An tOllamh John Mannion agus Maura Mannion; An Dr. John Fitzgerald; Anita Best; An Dr. Aly O'Brien; Patrick O'Neill agus Phyllis Morrissey; Patricia Fulton, cartlanaí, agus foiréann na Leabharlaine ag Memorial University Newfoundland. Tá mé faoi chomaoin fosta ag an Dr. Una Nic Éirí, ag an Dr. Sarah McKibben, Roinn na Gaeilge, Ollscoil Nore Dame, ag mo chuid léitheoirí anathnide, agus go háirithe ag eagarthóir *Léam* as comhairle agus munsneach nuair a bhí sé de dhíth.

- Europe in the Early Middle Ages: Texts and Transmission. Ireland and Europa im Früheren Mittelalter: Texte und Überlieferung* (BÁC: Four Courts), 326-41.
- SMYTH, RACHEL (le teacht). 'Medieval Irish Poets and their Poetry', tráchas Ph.D., Ollscoil na Baníona, Béal Feirste.
- THURNESEN, RUDOLF (1913). 'Zu Irischen Handschriften und Literaturdenkmälern: Zweite Serie', *Abhandlungen der Königlich-Preussischen der Wissenschaften zu Göttingen* (Berlin: Philologisch-historische Klasse, neue Folge), 14.3: 2-24
- _____. (1946). *A Grammar of Old Irish. Revised and Enlarged Edition with Supplement. Translated from the German by D.A. Binchy and Osborn Bergin* (BÁC: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath).
- WOULFE, PATRICK (1923). *Sloinne Gaelheal is Gall: Irish Names and Surnames. Collected and Edited with Explanatory and Historical Notes* (BÁC: M.H. Gill & Son).

'IS MÉ GO DÉANACH I MBAILE SHEÁIN':
DONNCHADH RUA MAC CONMARA AGUS TALAMH AN ÉISC¹

Liams Ó Laoire
Ollscoil na hÉireann, Gaillimh

1. Réamhrá; 2. *Dánna Dáheangachar*; 3. *An File Mar Chleasaí*; 4. 'Eachtra Ghíolla An Amaraín'; 5. 'Aodh Ó Ceallaigh'; 6. 'As I Was Walking One Evening Fair'; 7. *Conclúid*

I. RÉAMHRÁ

Thíos ag cé Phort Láirge
Atá a' t-áirthach a' brath lé ghaoth [sic],
A bhéarfáidh me thar sáile
Is go bráthach bráthach ní chasfaidh mé.
Beidh mo mhunnín is mo cháirde
Go cásmhar a' gol im' dheídh,
Ach anois ó raghaid thar sáile
Céad slán leat, a ghrádh mo chléibh.
(Wagner & Mac Congáil 1983: 188)

Sin mar a chuir file anarthaíid amháin síos ar a thriall ó chataladh Phort Láirge, ceathru as amhrán atá i mbéal an phobail go fóill, go háirithe i gCorca Dhuibhne. Spreagann an véursa an cheist cá rabh triall an duine seo ó tharla nach dráchtar ar aon cheann scríbe ann. D'fhéadfaí go leor áiteacha a lua agus is dócha gur b' iad Stáit Aontaithe Mheiriceá is luaithe a rithfeadh le duine ó tharla an líon ollmhór de phobal na hÉireann a chuaiigh ann i ndiaidh an Ghorta Mhóir sa naoú haois déag. Bhí Port Láirge ar cheann de na calaphóirt ba mhó ar imigh daoine as san ochtú agus sa naoú haois déag.

¹ Is faoi choinníre an *Ireland Newfoundland Partnership* (INP) a rinneadh an taighde seo. Táim buíoch den INP, a bhronn deontas de €12,700 orm féin agus ar an Dr. Ruán O'Donnell, Roim na Staire, Ollscoil Luimnigh. Ba mhaith liom fosta mo bhuíochas a chur in iúl dóibh seo a leanas a chuidigh go mór liom i dTalamh an Éisc: An Dr. Andrea Rose; An tOllamh Martin Lovelace; An tOllamh John Mannion agus Maura Mannion; An Dr. John Fitzgerald; Anita Best; An Dr. Aly O'Brien; Patrick O'Neill agus Phyllis Morrissey; Patricia Fulton, cartlannaí, agus foireann na Leabharlainne ag Memorial University Newfoundland. Tá mé faoi chomaoin fosta ag an Dr. Una Nic Eimrí, ag an Dr. Sarah McKibben, Roim na Gaeilge, Ollscoil Notre Dame, ag mo chuid léitheoirí anarthaíid, agus go háirithe ag eagarthóir *Léam* as combairle agus míneach nuair a bhí sé de dhíth.

Go deimhin bhí an imirce as sin bunaithe go maith roimh an Ghorta Mhór agus sula dtáinig an rith scéimíúil ar chúrsaí imirce in Éirinn.

Ní go Stáit Aontaithe Mheiriceá a bhí a raibh sioc mór éisc le fáil agus oibríthe ag teastáil lena shaobhtú. Ba é an ceantar sin Talamh an Éisc agus go speisialta leithinis Avalon, dúiche bheag i gcomparáid le méid an oileáin ar fad, atá suite ar an cheann is faide thoir den oileán. Imirce shéasúrach a bhí i gceist chuing beirtreacha saibhre na dtrosca i dtús báire, ach diaidh ar ndiaidh sheadaigh na daoine ann, agus tá a síocht beo beithíoch ansin go fóill. As na contaetha thart timpeall ar ché Phort Láirge ba mhó a chuaigh daoine go Talamh an Éisc — Cill Chainnígh, Loch Garman, Tíobraid Árann agus Port Láirge féin agus chomh maith leis sin, as iarthar Shasana. In 1835 a tharla an imirce mhór dheireanach as Éirinn go Talamh an Éisc agus bhí Gaeilge ag go leor acu. Is beag fianaise atá againn i nGaeilge féin ar shaol na ndaoine i dTalamh an Éisc, agus níl mórán tuisceana ag formhór na ndaoine i dTalamh an Éisc inniu gur bhí i an Ghaeilge teanga a sinsear, cé go bhfuil tuairiscí againn go raibh an Ghaeilge a labhairt go coitianta i measc na nGael thall isteach go maith sa naoú haois déag. (Ó hEadtra 1998: 187-225).

An té ar mháth leis tuiscint a fháil ar shaol na nGael sa cheantar sin, is beag eolas atá le fáil inniu sa teanga dhúchais féin, seachas a bhfuil le fáil againn san fhilíocht. Sa véarsa thuas níl aon leide cá bhfuil triall an chaintora, ach ní mar sin do gach cumadóir é. D'fhág duine amháin acu curras maith go leor ar a shaol thall agus dá bharr sin, tá luach ar leith air sin mar fhoinse don chineál saoil a bhíodh ann an uair sin. Is é sin Donnchadh Rua Mac Conmara agus is é atá curtha romham agam féin san aiste seo, scrúdú a dhéanamh go háirithe ar na dánta a bhaineann le Talamh an Éisc, le léargas breise a fháil ar shaol an fhilíe féin agus, chomh maith leis sin, ar shaol na nGael i dTalamh an Éisc lena linn. Is dóigh liom gur féidir, trí léamh círamach a dhéanamh ar na dánta seo, tuiscint níos fearr a fháil ar an aeráid shóisialta, chultúrtha agus pholaitiúil a bhí i réim san ann, agus ag éirí as sin, ar shaol na ndaoine chomh maith. Tá spéis mhór á cur ar na malláibh i malartú teanga agus san fheimiméan a dtugann sochtteangeolaíthe an 'códhneascadh' air. Go deimhin, tá cáil bainte amach ag Donnchadh Rua as ceann amháin de na dánta a phléifear anseo, an t-amhrán a bhfuil teideal an pháipéir seo tógtha as, ar a úsáid ealaíonta íoróineach as meascán den Bhearla agus den Ghaeilge (Mac Mathúna 2007: 194-95). Léireofar sa pháipéar seo nach bhfuil i gceist sa dán áirithe sin ach sampla amháin, agus an sampla is forbairte, den mheascadh teanga i bhfilíocht Mhic Conmara. Sna samplaí eile a fhaighimid uaidh, baintear leas as an dátheangachas ar shlipe éagsúla agus is féidir an úsáid sin a léamh ar bhealaí éagsúla, ceann eile de chuspóirí na haiste seo.

Cé gur rugadh Donnchadh Rua Mac Conmara (1715?-1810) i gCo. an Chláir, mar atá ar eolas go coitianta, chaith sé formhór a shaola sna Déise i ndiaidh dó pillleach as an Róimh, ná b'fhíor do sheanchas na ndaoine sa cheantar (Ó Foghludha 1933: 9; Ó Cadhla 2000: 15, 16). Creidtear gur i 1740 a tháinig sé chun an cheantair (Ó Foghludha 1933: 10). Cé nach bhfuil aon chuntas againn a chruthóid a leithéid, tá tuairim láidir ann gur chaith sé tréimhse nó tréimhsí i dTalamh an Éisc idir na blianta 1744 agus 1755. Luann Donnchadh 'an Captaein Ailin' (Ó Foghludha 1933: 23) mar cheannasaí na loinge a raibh sé uirthi in 'Eachtra Ghíolla an Amaráin'. Bhí fear den ainm ann: Higate Allen, a bhíodh ag taisteal go Talamh an Éisc i fear den ainm ann. Higate Allen, a bhíodh ag taisteal go Talamh an Éisc i ndaichnif na haoise sin (Ó hEadtra 1998: 189), cé gur caol an snáithe cruthúnais é sin. Is dtíol spéise sa chás seo an t-amhrán is cáiliúla le Donnchadh 'Bánchnoic Éireann Óighe,' atá i mbéal an phobail go fóill. Sa mhíochad a thugann sé d'Éirinn, is ag cur síos ar shabhtreas agus ar mhéithe na talún atá an reactaire, ar bha agus ar thalmhaíocht, i gcodarsnacht ionlán leis an ionad a bhfuil sé ann, nach bhfuil bólaicht ná feirmeoireacht ann (Ó Foghludha 1933: 31):

Ní fhaicim a gcóraid ag gabhóil san taobh so,
Bánchnoic Éireann Óighe,
Ní fhaicim a mboílaicht dá treor chum féir ann,
Bánchnoic Éireann Óighe.
Ach bársa dá seolaigh le fóirneart gaoth,
Is farragí móra go deo le n-a dtaobh,
Go bhfaiceathar fós mé im chóige féin —
Ar Bhánchnoic Éireann Óighe.

Pléann Ó Foghludha (1933: 10) an véarsa áirithe seo chun tuairim Sheáin Uí Dhálaigh faoin amhrán a bhreágnú, is é sin gur in Hamburg na Gearmáine a cunnadh é (O'Daly 1849: 7-8).² 'Do b'fhuiris do Éire do mhíochad thar Talamh an Éisc' dar leis, agus is dócha gur fíor dó i dtéarmaí an tírdheacha a mbeadh cleachtadh agus meas ag Donnchadh Rua air. Tá an focal 'córaid' speisialta sa véarsa thuas ó tharla go bhfuil dhá bhrí leis de réir Uí Dhónaill, a bhaineann le hábhar: péire ainmhithe a bheadh ag treabhadh nó a mhacasamhail agus tréad ainmhithe (*FGB* s.v. *córaid*) (2) agus (3)). Ní raibh lonnaithe bhuan róchoitianta i dTalamh an Éisc go dtí i ndiaidh 1770, rud a chiallóidh nach raibh mórán forbairte déanta ar fheirmeoireacht nó ar thalmhaíocht le linn do Dhonnchadh Rua a bheith ann. Cibé curadóireacht leathchoitianta a bhí á déanamh san ann, is cinnte nach mbeadh sé i ngár ná i ngaobhar do chleachtas na hÉireann, agus chaithfeadh an áit cuma dhearóil go leor a bheith uirthi i gcomparáid leis an bhaile i suite na n-oibríthe séasúra.

² Deir Ó Dálaigh go raibh scoil ag Donnchadh Rua in Hamburg. Seans gur bhí cuntas a chuardach ar a leithéid de scoil i gcartlanna na cathrach sin.

nachtar mar theanga oifigiúil mheasúil a raibh gradam aici i suíomhanna poiblí, agus go raibh an Ghaeilge ann ach gur beag aitheantas tuagadh di taobh amuigh de na pobail a labhair í mar ghnáthmheán cumarsáite laethúil.⁴ Nhair a dheantar machnamh ar na cúinsí seo, tá sé follasach go maith cén brú a bhí ar an Ghaeilge i dtalamh an Eisce agus 'searbhoirteach' na hÉireann ag dul ann ar 'fíorilic' ag saothrú a gcoda.

3. AN FILE MÁR CHEANSAI

Saitleann an léiriú a thugtar ar réimneanna sóisialta na teanga, agus an brú a bhí ar an Ghaeilge, an bias géar polaitiúil atá ar na dánta. Chomh maith leis sin, sa chomhthéacs céanna, is díol suntas an íomhá gheannmhar mhagúil de Dhonnchadh Rua atá le fáil i gcuid dá shaothar. Cé go raibh léann trom air agus tuiscint aige féin de ghradam agus de stídas an fhile, 'de chineachaibh uabhair is d'uaislihbh Éireann' (Ó Foghludha 1933: 27), uaireanta nochtaim sé mar fhear grinn agus spóirt nó mar leortóir a bhíonn ag magadh faoi féin. Is íomhá í a fhaightear i móran d'fhilíocht an ochtú haois déag, cuirim i gcás, i ndánta Pheadar Uí Dhoirín agus Chathairí Bhuir (Ó Buachalla 1969, 1975). Is ceist é, dar liom, cén chiall is féidir a bhaint as an íomhá fhéimhagúil seo den fhilí? Tuigimid gan amhras gur féachadh ar na filí mar dhaoine ar leith, agus mar dhaoine a mbíodh eazla rompu, agus go háirithe roimh fhaobhar a dteanga (Ó hÓgáin 1982). Agus sin mar shliat tomhais againn, tá an íomhá seo den fhear grinn, den amadán, den charachtar a bhíonn ag magadh faoi féin thar a bheith speisialúil.

Dar ndóigh, d'ainneoin a dháiríre agus a bhí an file faoina ghradam, bhí acmhainn ghriinn i gcónaí le tabhairt faoi deara san fhilíocht. Alceme ar leith, mar shampla, a bhí sna crosáin taobh istigh de dhánh an fhilí, dream a raibh an 'chliaraíocht' luaithe leo mar ghairm (Harrison 1979: 14). Dar le hAilan Harrison (1979: 88) gur tháinig méadú ar thoisé an ghriinn i bhfilíocht na Gaeilge i ndánta na ré Clasaicí, is é sin ó thús an tseachtú haois déag amach, mar a deir sé féin, nuair a tháinig 'an sruth liteartha agus an sruth fóilteartha le chéile níos mó' (Harrison 1979: 79). Go deimhin, i bhfianaise an teidil atá ar an dán is faide agus is uailfhianáí de chuid Dhonnchaidh Rua, is díol suime an teideal 'eachtra' a lua le scéalta greannmhara eile a cumadh san ochtú agus sa naoú haois déag (Harrison 1979: 89), cé gur i bprós agus nach i bhfilíocht atá siad síúd cumtha. Dán greannmhar eile le Donnchadh Rua fosta é 'Eachtra Sheamus Grae,' ina mbanéann an file feidhm mhagúil arís as an dátheangachas.

Ceann de na saothair ghriinn is mó sa Ghaeilge *Parliament Chloinne Tomáis*. Dar ndóigh, is aoir nimhneach é ar an aicme a tháinig chun cinn le meath an chórais Ghaelaigh, dream a bhí beag beann ar na seannaisle agus ar an fhilíocht agus go deimhin, arbh é meath na n-uaisle céanna ba cheannsiocair lena bhforás. Ídtear cantal an chumadóir in aghaidh na n-amhais seo trí mheán an ghriinn agus na haoire, ach ar deireadh, tuigtear gur beag cumhacht atá ag an chumadóir chéanna ina n-aghaidh. Díríonn Mac Mathúna (2007: 147) aird ar an *Parliament* á áitiú go gcuirtear tús sa téacs sin leis an 'chóidmheascadh cruthaitheach Gaeilge-Béarla' i lírrocht na Gaeilge'. Mar a chéile le seasamh Mhic Comnara sna dánta seo, agus san 'Eachtra' agus in 'As I was walking one evening fair' go háirithe. Níl aon cheist ach go raibh eolas ag Donnchadh ar an saothar seo.⁶

Anuas ar sin, is féidir, dar liom, an íomhá fhéimhagúil agus an greann dispheagúil a cheangal den éagothroime chumhachta a bhraithear ón saothar, agus an seirfean dóire a ghabhann bonn ar bhonn leis. Is aghaidh bhreige é gotha seachtarach seo an fhir ghriinn gan choir, a fhaightear i móran cultúr a ndéantar cos ar bolg orthu, gléas a chuireann in iúl nach bhfuil bagairt ar bith sa té a chuireann a leithéid air féin don aicme cheannasach, d'ainneoin é a bheith glan ina coime agus tionnanta dá scrios, taobh thiar de mhasc neamhurchóideach na cosanta. Iarracht í an chleasaíocht spás a chruthú ar féidir teachtraiceachaí ceannaireacha a chur os ard ar bhealach nach dtabharfaí faoi deara iad, nó fíú má thugtar féin, nach meastar iad a bheith i ndáiríre. Dar liom go bhfeictear an greann agus an magadh mar uirlisí a dhíríonn aird ar an ansnacht a bhí á imirt ar an phobal ar bhealach cumasach, meon carnabhalach a chruthaíonn seif éifeachach a chuireann freasúrach in iúl faoi rún. Trí mheán an ghriinn, iomlánaítear cás trom-chúiseach an fhilí Ghaelaigh, a easpa pátrúnachta agus an fáire a chaitear leis, ó tharla gur greann féimhagúil é: 'carnival celebrated temporary liberation from the prevailing truth and from the established order: it marked the suspension of all hierarchical rank, privileges, norms, and prohibitions' (Bakhtin 1984: 10). Bainneann sé le hábhar gur bhain Seacab-fígh Shasana carraíocht as tuiscint de shaol bunoscionn an charrabhair ar an dóigh chéanna ag aontáí agus féilte éagsúla lena dtuiscint ar a leagan amach féin a bhuanú in intinn an phobail (Monod 1993: 57). I gcás Mhic Comnara, tá ciall bhreise leis an fáireas seo ó tharla gur bh é sin go díreach a bhí uaidh, go gcuirfí an réimias ceannasach ar ceal agus go dtabharfaí na Stobhartaigh ar ais.

Agus sinn ag plé fréamhacha cultúrtha an ghriinn i saothar Mhic Comnara, ní miste ach oiread aird a thabhairt ar fheith an ghriinn i saothar fhilí an Bhéarla i Sasana an tráth céanna. Ba é deireadh an tseachtú haois

⁴ Léiríonn an dán 'Aithechuinge Dhonnchadh [sic] Rua' an cruachas a raibh an file ann ag pointe amháin agus an buíochas a bhí aige ar an fhear Phrotastúnach seo (Seamus Duckert) a raibh Gaeilge aige agus a thug cuiriú dó in am an gháhair (Ó Foghludha 1933: 55-56).

⁵ *Serwan* an téarma a d'úsáidí ar na saothraithe a theádh anonn ar fostaí ag oibriú go séasúrach do na ceannaithe a raibh oiread maíne acu agus a chuir ar a gcumas leas a bhaint as acmhainní nádúrtha na háite. Féach *DNE* 461.

⁶ Tá aithris ar stíl *Parliament Chloinne Tomáis* le tabhairt faoi deara sa dréacht 'Risteard Rábach Mac Gearailt' pas a cumadh don fhear seo ag iarraidh ar dhaoine cairdeamh go fíal le Risteard céanna. Tá tagairt do 'shliocht Lebus' sa dán 'Eachtra Sheamus Grae' (Ó Foghludha 1933: 48).

déag agus tús an ochtú haois déag ré an dán fhriithaochúil i Sasana agus bhí an eipic i measc na seánraí a saothraíodh san am. Tá cáil go háirithe ar dhán Dryden ‘Mac Flecknoe’, agus ar dhánta Alexander Pope ‘The Dun-chiar’ agus ‘The Rape of the Lock’. Ach bhí dánta magúla den chineál seo go mór i bhFrainc agus úsáid á mbaint astu le haois a dhéanamh ar mhaithe agus ar mhóruaisle an ama nár thainn a n-ionpar leis na filí. Aghaidh fídhí a bhíodh ar na filí seo agus iad i mbun cumadóirreachta agus is díol spéise go bhféadfaí an ealaín a mhaíear orthu a chur i leith Mhic Commara fosta in ‘Eachtra Ghiolla an Amaráin’.

The authors pretend to be writing a panegyric or an epic, whereas in fact they are writing a satirical epistle or a comic poem. In this sense, the poet is wearing a mask, and the principle of disguise that we have noted in the mock-heroic presentation of reality applies just as much to the author behind the presentation. (Broich 1990: 58)

Luíonn seifteanna hiearta Mhic Commara isteach go maith leis an tuiscint seo ar fhilí Shasana, rud a chuirfeadh in iúl go láidir go raibh eolas maith ag Donnchadh Rua ar threochaí hiearta na linne sa Bhéarla. Go minic fosta, daoine a raibh bá áirithe acu le Seacaitheachas a chun na dánta magúla seo i mBéarla, agus bhain siad seo earráiocht go háirithe as an *Aeneid* mar chód folaithe lena gcás a phlé.⁷ Mar sin de, is féidir a mhaíomh go raibh feidhm an-dáiríre ag an ghream fórónta seo ina shaothar agus san ‘Eachtra’ go háirithe. Cibé scéal é, tagann an file chun cinn mar chineál d’amhlóir místuama a bhfuil an chuma air nach bhfuil tús ná deireadh air. Dar ndóighe, mar atá ráite, masc é seo agus cuirreann na tagairtí Clasaiceacha, chomh maith le feabhas na Gaeilge agus na véarsaíochta a mhalaírt ghlán in iúl.

4. ‘EACHTRA GHIOLLA AN AMARÁIN’

Dán grinn é ‘Eachtra Ghiolla An Amaráin’, mar sin, ach is dán é atá lán dáiríre faoi chúlaithe bhreige an mhagaídh. Cuirreann an ‘Eachtra’ síos ar thuras mara i dtreo Mheiriceá, go Sasana Nua. Tá go leor mionsonraí sa dán faoin ullmhúchán agus an réiteach go léir a dheantar sula seolann an long léi. Tírann an file ma chodladh le linn an turais agus bíonn aising aige. San aising seo tagann Aoihbheall na Craige Léithe, banríon na Sí i dTuamhuan, chuirge agus tugann sí ar thuras chuirge an domhan íochtarach é. Agus é ar a bhealach, cailteann an file faisreal thar abhainn Achéron go mbáinfiúh sé Ifreann amach. Ní hé Charon na Gréige a bhíonn roimhe mar fhear tionlacáin ach Conán Maol mac Mórna, cleasaí na Féinne, rogha a ghéaraíonn ar an ghream atá ag sídl leis an dán, rud a chuireann an sliocht seo in iúl go paineanta (Ó Foghludha 1933: 26):

‘S é chloisim dá rádh ag lucht ráidhte is léighim
Gurab é duine bhí i mbád ann Charón méir-searach:
Adeirimse leo gur dóibh is bréag san, —
Ach cleithire mór de phóir na hÉireann.
Do chíms i seabhád thu dá tomáint go saothrach
A dhífreachbaigh ghalánta, a Chonáin na Féinne.
Do bhí croiceam dubh fóisce ar a thóin mar éadach
‘S ní beag linn go deo air mar chomhartha an méid sin.

Castar mórán pearsan ar an fhile sna hiochtraí agus is sa chuid seo atá na sleachta is cumhachtaí agus is polaitiúla den fhilíocht. Dúisíonn an file go tobann agus an long ina bhfuil sé ag seoladh faoi ionsaí ag bád de chuid na Frainc. Cuirreann seo deireadh leis an turas agus faoi dheireadh, fillreann na mairnéalaigh abhaile sula sroicheadh siad an cósta thall de bharr an ionsaí seo.⁸ Ioróin eile í seo sa dán mar dar ndóighe, mar Sheacaitheach, bheadh bá ag an fhile leis na Francaigh, an dream a thug dídean agus tacáiocht do na Stobharraigh. Tugann an dán léargas maith ar an chineál ullmhúcháin a bhí le déanamh ag an té a bheadh ag dul thar lear agus, d’ainneoin an ghriam agus an mhagaídh go léir, ar an chontúirt agus ar an amró a bhain leis na turais fhada fharráige seo.

Tá sé seo ar an dán is faide agus is uailimhianai (Ó Murchú 2004) a chum Donnchadh agus ar cheann díobh sin is fear a bhfuil eolas air. Mar atá ráite dán frithaochúil, fritheipicúil é, bunaithe ar an Odaisé agus go háirithe ar thuras Aeneas go Hades (*Aeneid*, leabhar VI), agus is cosúil go raibh eolas ag an fhile ar a mhacasamhail d’aisí combaimseartha de chuid na Sasana. Tá an pholaitíocht Sheacaitheach ann, agus i ndáiríre níl an oiread sin magáidh le tabhairt faoi deara sa chuid seo den dán. Is sna coda sin a tharlaíonn sa saol abhús is mó a thugtar an magadh faoi deara, agus an file á chur féin i láthair mar charachtar místuama, meisciúil. D’fhéadfaí a mhaíomh, b’fhéidir, nach mbráitear an riachtanas céanna a bheith greannmhar i saol bunoscíonn an alltaí, agus gur féidir a bheith míos dáiríre, rud a tharraingíonn contrárthacht eile idir an dá chruinne. Is í saol an alltaí ar bhealach atá ceart le fáil. Agus é ag baint leasa as an bhcraigíocht seo, is féidir a rá, ar leibhéal amháin, gur ag déanamh ionannais leis an chosmhuintir atá an file i modh grinn, leo siad a bhí faoi ansamhacht na nGall, agus gur bhí fhuasa dó an dáimh sin a chur i láthair trí mhagadh a dhéanamh faoi féin. Mar cáilann an magadh sin chomh maith an t-íslit stádaís a bhí ag

⁷ Tá mé faoi chomaoín ag mo chomhghleacaí, An tOllamh Micheál Mac Craith, as eolas ar an phointe seo.

⁸ Is dóighe go bhfuil an radharc seo sa dán bunaithe ar thairtí an fhile féin agus gur bhain an t-ionsaí le Cogadh na Seacht mBliain (1755-63). Thosaigh an troid i Meiriceá idir na Sasanaigh agus na Francaigh chomh luath le 1754 sa chomhlinn a dtugtar Cogadh na bhFrancach agus na nIndiach air roimhe sin. D’fhéadfaidh sé mar sin gur am éigin idir 1754 agus 1758 a cumadh an ‘Eachtra’.

an fhile san ochtú haois déag, agus gur i muinín na ngraíthhaoine atá sé do cibé gradam poiblí atá aige. Annas air sin, sa dán féin agus é ag teacht ar bord Ioinge, cuireann sé an léamh atá air i bhfíochta d'aon ghlué ionas go gcuireann sé é féin as aithne na mbodach nach dtabharfaid a ghradam mar fhile dó. Straitéis imeallaihe é seo ag an fhile, straitéis a fhéigean ar an tairseach é gan é bheith istigh ná amuigh le haon dream. Cuireann an t-imallachas seo go mór le héifeacht na reaccairteacha de thairthe go méad-áifear ar thuiscint an léitheora do choimhthíos an reaccair.

Chonacthas thuas an drochmhéas a léirigh Mac Comnara ar na 'gallaphoic' in 'Banchnoic Éireann Óighe', is é sin ar na Sasanaigh, agus tá dearcadh láidir frith-Shasanach agus frith-Phrotastúnach le tabhairt faoi deara san 'Eachtra' mar an gcéanna, agus Seacabhréachas neamhleithscéalach bonn ar aon leis. Is go 'Sasana Nódh' atá triall mí-ámharach an fhíle (Ó Foghludha 1933: 21). Dán i bhfoirm áislinge é, chomh maith, ach an seigmhagadh in ionad na huaisleachta a shamhlaítear leis an seánra sin. Ionannáin an file go healaíonta an turas go hífereann agus an teagmháil leis an speirthean. Is mar mháistir scoile atá Donnchadh ag teacht i dtír i dtús an dáin. De bharr nach féidir leis sí bheatha a bhaint amach ar an dóigh sin, is dóigh leis go bhfuil a cheird folamh. Na mná a chlastar air sa teach tábhairne níl uathu ach áirgead. Úsáidítear na tagairtí clasaiceacha go mairic ach is léir gur go hioróineach atá siad á gcur i bhfeidhm. Tá leide de chás an fhíle le fáil sna línte seo a leanas (Ó Foghludha 1933: 23):

D'fhiafraigh go haibídh an labhráim Béarla
Is d'fhéadas á bhfreagairt i Laidin ar éigean.
Níor bh'fhulaír dom m'ainm a thabhairt don chléireach,
Is *Mac Namara* chuir tarsna sa *Day Book*.

Is iad 'uaise an phóirt,' a fhiafraíonn an cheist, agus is í an fóróin í go bhféachar ar Dhonnchadh mar ghnáth-thuathánach den chosmhuintir de bharr, is dócha, nach bhfuil aon chuma air gur fear leabhar agus léinn é. Géaraítear ar an fóróin nuair a bhíonn ar an fhíle a ainm a chur sa leabhar, *vulgary spelled* (Ó Daly 1885: 1), faoina leagan Béarla, sampla, dar liom, d'úsáid fórónta an mhacaronachais a ndéantar forbairt air in 'As I was walking one evening fair'. Is é sin, cuireann an leagan Béarla oifigiúil den ainm, a chuirtear síos sa leabhar, in iúl go bhfuil an file faoi smacht. Cé go mbeadh sé ar a chumas a ainm a chur síos i nGaeilge, nó fiú leagan Laidine de a sholáthar chomh maith, d'fhéachfaí ar a leithéid d'iompar mar ghníomh easumhlachta, gníomh a thabharfaid díshtlán na n-údarás agus a tharraingeodh a n-ard díthlach air seans maith. Ar an phrionsabal gur 'i ngan fhios don dlí is fear a bheith ann,' mar sin, ní lígeann 'Denis MacNamara' air féin cé hé féin, rud a chosnaíonn é agus a choinníonn a aitheantas faoi cheilt. D'fhéadfaí a mhairne gur saghas masc eile é an leagan Béarla dá ainm, atá ag cur go hionlán leis an íomhá den ghnáthdhúine neamhurchóideach is mian leis an fhíle a nochadh de féin os comhair na n-údarás. D'fhéadfaid sé gur tróp líeartha é seo, ach i

bhíthnais aeráid éigimte pholaitiúil an ochtú haois déag, aeráid ina ndéantaí Gaeil a chur chun báis le beannacht an dlí gan taise gan trócaire dá measfaí go raibh bagairt iontu don aicme cheannasach, seans fosta nach ea. Mar a deir Butimer (2006: 322), 'dismay and dismay' an dearcadh is láidre a thugtar faoi deara i bhfíochta na linne a bhaineann leis na himeachtraí seo. Cé go gceileann Mac Comnara na mothúcháin faoi chulathair an ghráim is dóigh liom gur féidir a leithéid a léamh ar an 'Eachtra' fosta.

Mar sin, tá an file as aithne, rud a chuireann lena chumas é féin a chur i láthair mar 'ghníolla an amaráin,' an té atá ar an taobh amuigh, nach mbeainn i gceart le híseal ná le huasal, ach ag breahtnú go grinn ar a bhfuil ag tarlú ina thimpeall. Géaraíonn na tagairtí don léamh clasaiceach atá ar fud an dáin an chodarsnacht seo ar bhealach an-éifeachtaigh. Tá sé sin le léamh go háirithe ar an turas go dtí an Domhan Íochtarach. Le béim a leanann ar an mhalartú bunoscíom atá ag titim amach ar a thuras go Hades, ní labhraíonn Conán Maol na Féinne (an bádóir sa dán) 'dáda ach Laidéan is Gaeilge' (Ó Foghludha 1933: 26) i gcodarsnacht leis an Bhearla nach raibh de rogha ag an fhíle ach é agus é ag teacht ar bord. Chomh maith leis na húdair chlasaiceacha Horace, Ovid agus Juvenal, tá Aodh Buí Mac Cruitín ina phríomsa ar na filí go léir.⁹ Is deacair dúinn ag an phointe seo 'gíolla an amaráin' agus an duine a bhfuil an t-eolas seo aige ar na húdair chlasaiceacha a shamhlú le chéile. Ach is i saol na haislinge amháin a nochtaim an file ina chló ceart, agus níl sa deacracht sin ach cuid dá straitéis chun aird a tharraingt ar a chás.

Gan dabht cuireann an ceangal idir na húdair mhóra chlasaiceacha agus Aodh Buí Mac Cruitín tuainn an-dearfach, fínmrath de chultúr na Gaeilge chun cinn, a dhíúlaíonn glan don bhartbacht a bhí na hiontóirí a chur ina leith. Tá tábhacht ar leith, mar sin, leis an cheangal seo mar go meabhraíonn sé sinscaracht na Gaeilge don léitheoir agus dearbhaíonn a ceart aitheantas a bheith aici mar theanga sibhialta chultúrtha, ar dual di ómós agus gradam. Méadaítear ar íomhá sin cheart na Gaeilge láithreach, mar nach iad na filí amháin atá in Elysiuim, ach príomhahlúir an Reifirméisín fosta, iad siúd ar dhirigh lucht bolscaireachta an fhíth-Reifirméisín a geoid nimhe orthu (Ó Buachalla 1996: 25). Seo an cuntas a thugtar sa dán:

Machnuighse Lúitar d'iompuigh an téarma
'S Calbhín 'n-a gcrústa ag cubhrach méthris;
An t-ochmhachd Hamraí 's a bhaintríghin bhreagach
Crochta i mbranraí a' slabhraí daora.

⁹ Níorbh ionadh do Dhonnchadh Aodh Buí a roghnú mar phríomhfhíle. Dála Dhonnchadh Rua, ba Chláirneach é, agus ba Sheacabhréach cruthúnta é ina dhana Gaeilge. D'fhoilsigh sé leabhar ar stair na bhÉireann i mBearla chomh maith i 1715, an chéad leabhar san ochtú haois déag a thug díshtlán bholscaireacht frith-Éireannach na n-iontóirí (Ó Buachalla 1996: 311-17). Féach chomh maith Morley 1993.

Lad so atá scaoilte is chírf gan éanghlas
Béarf arís go ríogacht Mhic Dé ísteach!

Leanann sé air ansin le cuntas ar an ríshliocht ceart:

'Tmthighse abhaille,' ar an faraire tréamhar [Conán],
'A dhúine seo thagam mar theachtair as Éirinn
Is fada bheith stóiradh mhífhais Shéamuis
Fí cheannus 'n-a rígh ag díonadh bhur ngeola,
Go n-éiríge planda 'e sheann-tsíocht Eibhir
A dhéantas concnus i ngeall ar éigean,
A bhainfeas an choróin de Sheirse an éithigh
Is leanfa go fóill de phór Mhíléisus.' (Ó Foghludha 1933: 28)

Sna línte sin faightear achoimre ghonta phaiteanta ar fhealsúnacht an Ghaeil Sheacabúigh Chaitlicigh, an cáineadh ar údair an Reifiméisín, agus an tairngireacht dhásachtach neamhleithscéalach faoi philleadh na Stíobhartach (Ó Buachalla 1996: 416, passim; féach go háirithe 483-527 agus 571-95). D'ainneoin an scimhagaidh fhritheipiciúil go léir, eascraíonn an teacht-airacht cheannaireacht thréasach amach as a lár, agus d'fhéadfaí a rá gur tromchúisí i bhfad í dá réir sin. Is anseo a bhaineann an file an aghaidh bhreíge de féin ar feadh tamaill bhig lena theachtairacht a chur in iúl go dáiríre. Cuirtear an domhan uachtarach bunoscíonn sa domhan íochtarach agus tá siad síd atá faoi chois in ardéim agus an dream a d'imir an chos ar boig orthu faoi phionós.

Is gearr a mhaireann an radharc inmhinaithe seo ar an saol eile a bhfuil gach rud ina cheart am, na Gaeil i réim agus na Gaill i mbramaí, mar sin féin. Dúisítear an file go tobann agus faigheann sé é féin i lár catha mara agus a bheatha i mbaol. Bainear leas as an Bhéarla arís anseo, seif, dar liom a mhéadóim ar sheirfean na tuisceana 'gach gábhá ar ghabhas tríd gur taidreamh breíge é' (Ó Foghludha 1933: 29):

Níorbh fhada gur labhair an long 'A sail, a sail,
The hammocks all down, odzouns she'll take us'
Frigate bheag Fhrancach lom mhéar ghléasta
Chuir sinn i bponc fí scannradh ár ndachtin [...]

D'ainneoin gur Seacaitíeach Caitliceach é féin, is iad na Francaigh, an dream céanna atá ag tabhairt dídine do 'shíolradh mífhais Shéamuis' is cúis leis an chuisciú a chuirtear faoi. Bíonn ar an long pilleadh go hÉirinn agus tagann deirthead grod tair leis an turas ar fad, rud a dhearbhaíonn an t-ainm a thugann sé air féin go cruinn — gíolla an amaráin.

Mar sin, dar liom gur seif an-éifeachach an dá chleas atá ag Mac Connara anseo lena theachtairacht a chur chun tosaigh. Cuirtear sé é féin i láthair mar chineál leathamadáin nach bhfuil mórán ratha air, ag í is ag ragairne gan stiúir. Chomh math leis sin, baineann sé úsáid as meascán

hibrideach de dhá sheánra faoi leith, aising na Gaeilge agus eipic na gClasairí. Cé go bhfuil cuma na háifeise ar mar mhéascán b'fhéidir, baineann an file leas éifeachach as an áifeis seo mar chleas lena phointe polaitiúil, atá lándáiríre, a chur abhaile. Is dóigh liom go láimhsítear an téama seo go han-éifeachach de bharr na háifeise agus na galamaisíochta go léir agus gur láidre an teachtaireacht pholaitiúil dá réir.

5. 'AODH Ó CEALLAIGH'

Má thugann an 'Eachtra' cuntas ar thuras nár éirigh leis, ainneoin an méid eolais a fhaighimid inti faoin ullmhúchán go léir, is i ndáinta eile leis atá fianaise réasúnta láidir gur chaith Donnchadh Rua tréimse i dTalamh an Éisc. Ceanndóibh é an dán a rinne sé ag móladh Aodha Uí Cheallaigh (Ó Foghludha 1933: 37-38). Dán de síl eile ar fad é seo nach bhfuil an tsóisiciúilacht liteartha cheanna le brath air, murab ionann agus an 'Eachtra'. Cuirtear an dán síos ar Ó Ceallaigh mar oibrí dícheallach i dtionscal an éisc, Gaeil dlúis, fíal, flaitiúil atá breá toilleannach buille a bhualadh in aghaidh na Sasanaigh. Is léir go raibh cúlchaint éigin sa síl i measc na mban go ndearna an Ceallach rud éigin as bealach, agus is cosaint in aghaidh na ráifáí seo atá san amhrán. Tá an chosúacht air gur in Éirinn a cumadh an t-amhrán, agus gur 'gairge gan chéill' a tháinig abhaile agus go raibh sé ag cúlchaint ar mhac Uí Cheallaigh le mná. Is é éirinn an scéil go raibh Aodh Ó Ceallaigh 'go tréith [...] lag marbh sa *strige* gan tapa ina ghéig' (rud a chuirfeadh in iúl gur meisce ba chuis lena lárge b'fhéidir) 'Is Sasanaigh méith dá laseadh ar a thaobh, / O bhairneas go féar is do b'aindeis mar phá.' Caintífidh gur cara do Dhonnchadh Rua a bhí sa Cheallach seo, agus cosnaíonn sé é in aghaidh na ráifáí náireacha seo atá á scaipeadh faoi, á rá gur trodaí maith a bhí ann nuair ba ghé, ach gur mairnéalach agus oibrí maith a bhí ann fosta. Tagraíonn sé dá chumas ar bord ionge agus gur 'neartuigh sé an *wage* i dTalamh an Éisc' — rud a chuirfeadh in iúl go raibh baint aige le hagioid éigin le pá míos áirde a bhaint amach d'oirbrite an éisc. Mar sin féin, tá an 'gúia' i ndiaidh Aodh a lagú anois, ach ní fhágann sin gur ábhar cúlchainte é ag mná, dar leis an fhile. Leagtar béim ar thréithe traidisiúnta na laoirí: ar fhéile Aodha i dtuigh an óil agus gur gairsciúch a bhí ann ag troid bharaí — farseanaíocht — a bhí i gceist go mór san am in Éirinn agus i dTalamh an Éisc go deimhin, mar a mbíodh na Laighnigh agus na Mumhainigh in adharca a chéile (Conley 1999). Cé nach bhfuil an téama polaitiúil chomh mór sin i gceist sa dán seo leis an dá dhán eile shlífeá, ina dhiaidh sin tá a rian le tabhairt faoi deara. Is laoch Gaelach é an Ceallach agus sa chás sin, caithear a chit a chosaint. Níl sé óraice a bheith ag cur bréag air, á rá gur lasc an Sasanaigh é ó tharla gur sheas an fear seo ceart do na Gaeil thall.

Léiríonn an dán an teannas a bhí ag baint leis an oibar i dTalamh an Éisc, gur shíl go leor de na Gaeil nach raibh an *wage*, nó an tuarastal séasúrach, maith go leor agus go mbíodh agóidíocht ar síl le feabhas a chur air. Léiríonn sé na ceannaithe Sasanaigh ar leo na báid agus na hacmhainní agus a bhí ag saoir ar an argeid mhóir ar an oibar agus na gnáthhaoinne, na

searbhóntaí, ag sclábháíocht dóibh ar bheagán brabúis. Agus léiríonn sé gur cuireadh a reacht i bhfeidhm go neamhleithscéalach le lámh láidir nuair ba ghlá sin. Dá bhrí sin, tugtar tuilleadh comhthéacs dúinn i mbeagán focal do shaoil na nGael sa dúiche thall sa tréimhse sin. Dar ndóighe, ceist bheo phohtaitíúil a bhí inti seo, agus san aigne choiteann, aithníodh dhá thaoch na ceiste de réir a ngrúpaí eithneacha.

Tá go leor focal Béarla san amhrán seo, rud a mharcálann é mar amhrán macarónach (Ó Muirthe 1980) dála na 'hFachtra'. Murab ionann agus scigaitiris ar an stíl ard clasaceach, atá san 'Fachtra', cuireann na hisachtaí iomadúla Béarla blas chaint na ndaoine air. Dar ndóighe is é cuspoir an dáin teachtaireacht shimplí dhíreach a chur abhaile ar an lucht éisteacha, na Gaeil — gan a bheith ag cúlchaint ná ag béadáin faoi Aodh Ó Ceallaigh, agus fóireann an stíl go maith don chuspóir. Tá go leor tagairt do phrúiseáil an éisc ann, cuirim i gcás, agus faightear focal a bhaineann go díreach le 'deanamh an éisc'. Is iad na samplaí is fábhachtaí atá i gceist, *stage*, *shallow*, *flake* (*fléic*), *seine* (*seine*), *wage*.¹⁰ Cé gurbh fhéidir go mbeadh na téarmaí seo ar eolas ag Donnchadh Rua gan cos a leagan rianmh ar leithinis Avalon, measaim go léiríonn siad go raibh taifí aige ar an saol a dragaíonn na téarmaí sin dó. Máíonn Cyril Byrne (1992: 361-62) agus Aodán Ó hEadhra (1998: 190) ar úsáid an tsainthoicléara seo mar fhianaise an-láidir gur chait Donnchadh tréimhse i dtIalamh an Éisc agus dar liom go bhfuil an ceart acu.

Maidir leis an an úsáid a bhaineann Donnchadh Rua as an mhacarónachas in 'Aodh Ó Ceallaigh', is féidir dhá chuspóir a fheiceáil leis dar liom. Ar lámh amháin, is leis an téarmaíocht seo a bhí ag cur síos ar an obair seo go laethúil agus is dóighe nach raibh de thearmaíocht ann ach é. Tugtar faoi deara go bhfuil cuid de Gaeilthe, 'séime' agus 'na fléice' mar shampla. Ar leibhéal eile, is mar bhealach chun cuma thírúil nádúrtha a chur ar a chuid cainte a bhaineann an file úsáid as iasachtaí Béarla atá ag imeach i gcaint na ndaoine, iasachtaí a bhaineann lena saothar séasúrach i dtIalamh an Éisc. Cuireann an stíl chainte le héifeacht an dáin mar gur léir go dtuigeann an reacaire cás an phobail agus go bhfuil ar a chumas é féin a chur ar aon leibhéal leo lena phointe a dhéanamh go beacht éifeachach ina ndioscúrsa féin. Sa chás seo, is feidhm dhíreach chumarsáideach atá ag

¹⁰ Iostaithear na focail seo go léir sa *Dictionary of Newfoundland English*. Go hachomair, seo a leanas na bríonna a tugtar ansin: *stage* (DNE 525): 'an elevated platform on the shore with working tables, sheds, etc. where fish are landed and processed for salting and drying, and fishing gear and supplies are stored'; *shallow* (DNE 464): 'a large, partly decked boat, rigged with lug sails and used in the cod and seal fisheries'; *flake* (DNE 187): 'a platform built on poles and spread with boughs for drying cod-fish on the foreshore'; *seine* (DNE 460): 'a large vertical net placed in position around a school of fish, the "foots" drawn together to form a bag, and hauled at sea or in shallow water near the shore'; *wage* (DNE 597): 'comb wages man, one indentured or engaged on wages for a period in the fishery; SERVANT as distinguished from a SHAREMAN'.

úsáid an Bhéarla, 'ag freagairt d'úsáid na ndaoine' (Watson 1988: 104). Tá sé riachtanach aige a theachtairreach a chur trasna ar bhealach incheirdte agus níl leisce ar bith air sin a dhéanamh. 'An Gheillege Nua' a thug an file Art Mac Cumhaigh ar an chineál seo teanga, á cur i gcodarsnacht le Gaeilge léannta na bhfíir (Watson 1988: 100-04).

6. 'AS I WAS WALKING ONE EVENING FAIR'

Baintear casadh eile ar fad as an stíl mhacarónach in 'As I Was Walking One Evening Fair', rud arís a bhaineann leis an chomhthéacs agus leis an lucht éisteacha atá i gceist. Mar a deir Liam Mac Mathúna (2007: 183), cuirtear 'teachtairreach atá contráilte ar fad... abhaile sa dá mheán cumarsáide'. Má tá meon tréasúil fithiúdarásach le brath in 'Aodh Ó Ceallaigh', tá 'As I was walking' míos ceannaircí nó míos tréasúil fós, ar an ábhar go bhfaightear dearcadh neamhbhalbh Seacaitíreach ann. Ní mór a rá gur dóighe gur cumadh an t-amhrán seo roimh an 'Eachtra', ós dáta de 1758 atá leis an lámhscríbhúin den 'Eachtra' atá againn i lámh Dhonnchaidh Rua féin in Ollscoil Mhá Nuad (M 85) (Ó Frainnacha 1966: 78). Chuirteadh sé sin in iúl go mb'fhéidir gur chait Donnchadh míos mó ná tréimhse amháin thall, rud a bheadh imiugthe go maith ó tharla na patrúin sheasúrachais leis a bhí i réim lena linn. Is cur síos é más fíor, ar bhábtha óil a rime an file i mBaile Sheáin, i dtéamta grúpa de 'English Blades'. Dar le Mac Mathúna (2007: 194-95) go bhfuil comhthéacs an dáin ag brath go hionlán ar dhá phobal a bheith i gceist:

Thug an suíomh dátheangach thall, a bhí dhifriúil le staid na hÉireann sa mhéid go raibh dhá phobal ar leith i gceist ann, thug sé an deis don file ábhar grinn a sholáthar dó féin agus dá chomh-Éireannaigh i gCeanada.¹¹

Mar chomparáid le 'hAodh Ó Ceallaigh', agus úsáid an Bhéarla ansin, tá struchtúr ionlán dhifriúil i bhfeidhm in 'As I was walking', struchtúr dócht go maith ina dtugtar líne nó dhá líne i mBéarla ar dtús agus go leanann a chéimhíde i nGaeilge é. Má thugtar líne amháin i mBéarla beith líne Gaeilge ina dhiaidh, agus má bhíonn dhá líne Béarla ann leanfaidh dhá líne Gaeilge é. Níl patrún na malartuithe seasmhach ar fad, agus in áit amháin, tá leathlíne i mBéarla agus an dara ceann i nGaeilge. Rud amháin atá seasmhach ó thús déireadh, mar sin féin, gurb é an Béarla a thagann ar dtús agus go leanann an Ghaeilge é.

Sna línte Béarla, molann an file a chomrádáithe go hard na spéire ach sna véarsaí Gaeilge is é a mhalaírt ghlan a bhíonn i gceist aige. Caitheann sé maslaí leo á rá gur paca amadán iad, agus go bhfuil áthas air go bhfuil siad

¹¹ Cé gur cuid de Ceanada é Talamh an Éisc ó 1949 i leith, b'fhada a bhí an cúige neamhspleách ar an mhórtúir. Le bheith crúinn faoi, mar sin, ní i gCeanada a bhí Donnchadh Rua ar chor ar bith.

a mballadh ag a namhaird. Mar sin féin, níl aon chathú air a chuid anna a chartheamh ag ól ina dreamta. Cheapfadh duine gur iaróg nó seilichas sráide a bhí i gceist leis an tagairt seo do na 'English Blades' a bheith 'a dtraochadh ag neart a namhad.' Ba 'bhinne leis', a deir sé, 'Sasanaigh ag riib le foiréigean / 'S gurbh iad clanna Gaedhli bocht a bhuaith an lár'.

Sa dara véarsa cuireann an file síos ar a shaol drabhlásach féin. Go díreach mar a fheictear san 'Eachtra,' tagann an leorthóir greannmhar gan choir i láthair anseo arís, fear seoihn atá tugtha don spórt agus don chaitheamh aimsire. Deir sé gur leisceoir cruthanta é sa Ghaeilge ainneoin go ndeir an Béarla, 'by work and labour I lived abroad.' Is de nádúr na véarsaíochla macarónaí gur féidir an cineál seo imearrais a dhéanamh ann go héasca agus bainneann an file lanleas as na féidearthachtaí céanna.

Sa tríú rann, molann sé 'Talamh an Éisc i mBéarla, ach dar leis gurbh fhearr leis a bheith ag díol gairtéir in Éirinn — obair nach mbeadh aon fócaíocht mhór le fáil aisti, agus go deimhin, obair nach dhuillfeadh móran measa dó ach oiread, ní foláir. Arís molann sé na má sa Bhéarla ach tugann an 'paca strapanna / staisgeanna is measa tréithe' orthu sa Ghaeilge. Caint ghéirsúil mar seo, ceadaítear é, agus go minic bífead ag súil leis ag ócaídi nuair is fir amháin a bhíonn i láthair. Dearbháilom sé spiorad na comradaithe ina measc siúd atá i láthair i moth grinn nach mbeadh ceadaithe ar ócaídi eile. Is léir gur ar chomhluadar fear atá abairtí frith-bhanúla mar seo dírithe, rud a bheir tacúocht arís don tuarim gur do theach tábhairne nó dá mhacasamhail d'ionad a cumadh an t-amhrán. Is beag bean a théadh isteach i dteach tábhairne san ochtú haois déag (Malcolm 1998: 51) agus is cinnte nach mbeadh fonn ar aon bhean mhacasúil a bheith i láthair ag babhta óil den chineál a bhfuil cur síos air. Dar ndóigín ó tharla nach raibh móran daoine lonnaithe go buan i dTalamh an Éisc san am, is beag bean a bheadh ann ar chuma ar bith.

Cé go bhfuil soncanna frith-Shasanaigh sa chéad cheathrú, is sa véarsa deireanach a chuirtear an teachtaireacht lom pholaitiúil i láthair go neamhbhalbh, an teachtaireacht Sheacaibtreach. Arís, molann an file Rí Seoirse, más fíor, ach ar ionpú na boise agus, gan amhras, na teanga, deir sé nárbh é an rí é 'la d'Jordanigh Críost'. Ainneoin go dtugann sé 'Noble George' air sa Bhéarla, dar leis gur rí bréige neamhlhiseanach é, nach bhfuil an ceart dtaga aige sur ar an ríchathaoir. Is díol spéise an t-ionpú teanga anseo ar an ábhar gur iár na líne a dhéantar é — an t-aon sampla dá leithéid atá sa dán agus gur ag an pointe is láidre an teachtaireacht pholaitiúil a dhéantar é. Leanann sé achainne ar Mhuire mháthair go scríosfaidh 'an mac seo ar fán uainn ag dul don Fhrainc' an 'bhruíd' (Ó Flannghaile 1897: 96) atá ina áit, agus go mbeidh tréshíocht na Síobhartnach i n-athrén. Is é Séarlas Óg atá i gceist ag an file sa tagairt sin gan amhras.

Amhrán an-chliste é seo dar linn, atá lán le hionóin agus le greann searbhassach. Bíonn an file ag magadh faoi féin fíu, agus faoina bhéasa misúirta éidreocracha. Is é a deir Tomás Ó Flannghaile, duine d'eagarthóir an fhile, faoin amhrán seo (Ó Flannghaile 1897: 95):

The following amusing squib is a reminiscence of Macnamara's sojourn in Newfoundland — known at that time in Ireland as Talamh-An-Éisc, 'The Land of Fish.' It appears to have been composed and sung by Donogh in a public house at St. John's, Newfoundland, in the company of some English soldiers and sailors, and a few of his own countrymen. The Irishmen who understood both languages, enjoyed the Irish lines much more mightily.

Insíonn Seán Ó Dálaigh (John O'Daly) leagan den scéal seo, ag maíomh gur *extempore* a dúirt Donnchadh an dán (1849: 5-6), agus is dócha gur uaidhsean a fuair an Flannghaileach an tuarim, ach deir Ó Foghlutha (1933: 15) go mb'fhéidir gur 'scéalta Fíannaríochta' ar fad iad rannra seo (Dhonnchadh faoi Talamh an Éisc. Is é sin nach raibh fianaise chinnte ar bith agann go raibh Donnchadh thall agus nach mó ná sin a bhí fianaise agann gur chait sé a chuid anna ag ól sna tábhairní ann, agus go mb'fhéidir gur cumadóiríocht ar fad a bhí i gceist leis.

Leiríonn Ó Buachalla gur gnáthchuid den saol poiblí a bhí i gcanadh na n-amhrán seo agus gur rud é a mbeifí ag súil leis (1996: 413). Ardaíomn sé ceist spéisiúil faoin lucht éisteachta a bhí i gceist don amhrán seo, agus más féidir dul i mbannai ar an chuma atá ar an dán féin, tá an chosúlacht air gur mar amhrán a cumadh é lena aithris.¹² Mar atá ráite ag Mac Mathúna, braitheann éifeacht chumarsáideach an amhráin seo ar an tuiscint gur lucht éisteachta meascha de dhaoine atá dátheangach i nGaeilge agus i mBéarla, 'comprehending the entire' (O'Daly 1849: 6), agus de dhaoine eile nach bhfuil acu ach Béarla atá ar an láthair. Giactar leis chomh maith san amhrán go bhfuil an chuma ar an scéal go réitíonn an dá ghruipa seo go maith le chéile agus i ndáiríre go bhfuil dearcadh difriúil polaitiúil agus reiligiúnda ag an dá dhream.

Níl de dhúth ach an *tuiscint* sin le go n-éireodh leis an dán. Mar sin féin, cé go bhféadfaidh sé náir dúradh an t-amhrán seo i dteach tábhairne rianh agus náir dúradh i gcomhlúadar meascha é ach oiread, ba dhóigín le duine gurb éard a cumadh an píosa do lucht éisteachta ina mbeadh muinín na hÉireann, na Caitlicigh, dátheangach, agus gan ag na Sasanaigh ach an Béarla a bheadh i gceist. Suíomh tairiseachúil idir eatarhu a bheadh ann, suíomh ina gcuirfí na gnáthrialacha ar fionraí agus a mbeadh scans ag 'communias' (Turner 1995) a theacht chun cinn, mothúchán muirreach,

¹² Tá sé i gcló ag an aithair Pádraig Breathnach, *Fuinne na Smól* (gan dáta: 167-68) agus fonn leis, ach ní thugtar aon fionse don fhonn. Tá mé buíoch d'Eamonn Ó Bréithe as cóp den cheol a chur chugam. Ó Sheánuas Mac Mathúna, próbairte agus scoláire ceoil as Loch Garman, a fuair seisean i díosach é. Is port rinne é an fonn darb ainm 'Cúit Nic Aodha.' Tá an t-amhrán tairseadta ag Breandan Ó Madagáin (2005: 44, 74-75) le fonn eile a aithnítear go coitianta mar 'Carrickfergus.'

dáimhúil i measc rannpháirtithe. Ach cuireann teachtaireacht mhacarónach an fhíle an cuspóir sin bunoscíom, ag cothú eassonnais faoi cheilt sa Ghaeilge agus san amháin á chur i gcéill gur ar son grinn agus spóirt amháin atá sé agus gur forchairde miniceartha iad Gaeil agus Gaill. Ina dhiaidh sin féin, b'fhéidir go mbeadh Sasanaigh áirithe a mbeadh a bheagán nó a mhórán Gaeilge acu, agus d'fhágfaidh sin contúirt bhreise go dtuigfí an chuid sin nár mhian leis an fhíle a chur in iúl dóibh.

Is fú scrúdú a dhéanamh ar an chomhthéacs sochthengaeolaíochta a bhaineann le súimh dhátheangach den chineál seo. Tá teorice ag sochthengaeolaíche, Teoiric an Chomhréitigh sa Chumarsáid (Communication Accommodation Theory [CAT]), faoi chomhchlaonadh (*convergence*) agus eistréimní (*divergence*) i measc cainteoirí i súimh dhátheangacha (Ritche & Bhatia 2005). Ciallaíonn an chéad cheann, an comhchlaonadh, dul i dtreo theanga an chainteora eile ar mhaithe leis an chumarsáid, agus ciallaíonn an dara téarma, an t-eistréimní, gan géilleadh agus béim a leagan ar na difríochtaí teanga agus dá réir sin ar dhifríochtaí cultúir agus einteacha. Bíonn súimh éagsúla i gceist leis an dá fheiniméan seo agus cúlraí cumhachta i gceist go minic leo. I ndán Mhic Commara, tá an t-athrú teanga, nó an códmheascadh, á úsáid go han-chliste. Tá idir chomhchlaonadh agus eistréimní i gceist sa dán, agus contrárthacht agus paradaca a imirt ag an dá sheift i gcuideachta a chéile. Éiríonn leis an fhíle fóróin faoi leith a chur ar bharr an mhiascra seo. Shílfeadh an t-aontengach Béarla, b'fhéidir, gur ag dul i dtreo an chomhchlaonta atá léacs an amhráin ('Newfoundland is a fine plantation'), is tá ráitis mar 'Come drink a health boys to Royai George' go breá astu féin a fháil is nach dtuigear a dhianmá ina ndiaidh. Eistréimní iomlán contrártha a leanann iad gan amhras leis an bhféigín ghlan ar an ráiteas Béarla. Dfóil síme é gur ag tús agus ag deireadh an amhráin atá na ráitis chiníocha agus sheicreacha, sa chéad véarsa in aghaidh na Sasanaigh agus an-bhinneach ar fad in aghaidh ríochas na Hanóivéarach sa véarsa dheireanach. Is cosúil gur choimnigh Donnchadh an chealg ba mhéasa go dtí an t-éireaball — ráiteas neamhbhabh Seacab-íreach ag cáineadh Rí Seoirse agus ag moladh an *Pretender* — 'an mac so ar fán uaim ag dul don Fhrainc.' Léitríom Ó Buachalla (1996: 293) gur cuid dhlíis den fhilíocht a cumadh faoi Rí Seoirse i mBéarla agus sa Ghaeilge a bhí sa tébhri seo, agus luíonn dán Mhic Commara isteach leis an phatrún sin. Mabrhaítear seift an mhaise sa chur i gcéill seo dúinn arís chomh maith.

Ar chuma ar bhith, is é an fheinimhagadh is mó atá i véarsa a dó, nach bhféadfaí aon tréas a chasadh leis, agus is ag cáineadh na háite féin agus ag fáil lochta ar na mná atá an trí véarsa (féach thíos). Ach is é an patrún céanna atá i gceist ó thús deireadh an moladh ar dtús i mBéarla agus an líne Ghaeilge á bhreagnú sin. Ar bhealach mar sin, ullmháíonn véarsaí a dó agus a trí an t-eistíoir dátheangach do bhuaic an amhráin i véarsa a ceathair. B'fhéidir gur cineál seift bhreige iad a chuireann an t-eistíoir dá theoiric ag ceapadh nach bhfuil san amhrán ach pearsa an Éireannaigh mheisciúil,

amaidigh, gan síosmaid. Sílín gur anseo atá fíorchlísíocht an fhéimhagaidh le brath: go gcuirfeadh sé daoine ag gáirí, ionas nach mbeadh súil acu leis an teachtaireacht pholaitiúil, agus go mbeadh oiread spleodair sa chomhluadar faoin am a diocladh an véarsa deireanach agus go ndéanfaí neamhsuim den teachtaireacht sa cheathrú dheireanach. Chuirfeadh a leithéid le gcleóiréis éiginnte an chomhluadar, rud a chruthódh deis na teachtaireachtaí fritchéannasacha a chur in iúl sa dóigh agus nach dtabharfaí faoi deara iad. Is é sin de bharr go mbeadh gach a ráibh i láhair ag gáire agus ag ceiliúradh nach dtuigfeadh na haontengaithe fáth an ghriinn cé gur dhóigh leo a mhalairt. Is féidir, mar sin, féachaint ar *persona* 'amadáin' nó 'crosáin' an fhíle mar bhealach le haird a thógáil dá theachtairacht fhreasnach agus le dallamhlióg a chur ar dhaoinne nach mbeadh bá acu leis (Harrison 1979: 32-43).

II

I spent my money by being freakish
 Drinking, raking and playing cards —
 Cé ná raibh aúigead agam na gréithe
 Ná rud sa tsaol ach ní gan aird:
 Then I turned a jolly sailor
 By work and labour I lived abroad
 Is bródh ar mh'fhallaingse gur mór an bhreóg san
 Is gur beag den tsaothar a thit lenn láimh.

III

Newfoundland is a wide plantation,
 'T will be my station until I die;
 Mo chná go mb'fhearra dhann bheith in Éirinn
 Ag díol gátraicirí ná ag dul féin goicil:
 There you'll find a virtuous lady,
 A smiling fair one to please the eye —
 An paca strapeanna is measa tréithe
 'S go mbeiread féin ar bheith as a radharc.
 (Ó Foghludha 1933: 36)

De bharr an tSeacabíreachais agus an fhrith-Shasanaichais, níl aon cheist ach gur féidir é a chur san áireamh mar amhrán a bhfuil 'tréas' i gceist leis, mar a bhí i bhfórmhór mór de chorpas filíochta polaitiúla na Gaeilge sa seachtú, san ochtú agus, go deimhin, sa naoú haois déag. Impíómán dán Mhic Commara go ruafgear an rí Hanóivéarach agus go gcuirfead an prionsa Séarlas Óg Stíobhard, 'the Young Pretender', ina ionad. Dar ndóigh, is dóigh gur am éigin i ndiaidh chath Chúil Odair in 1746 a cumadh an t-amhrán seo nuair a cuirfeadh deireadh le hiarracht an phrionsa ríocht na Breataine a aghabháil dó féin agus dá mhuintir. Ba í an Parlaimint i Londain a roghnaigh na Hanóivéirigh mar rítheaghlach, agus is de réir reachta na Parlaiminte a bhí a gcumhacht acu. Rithe *de facto* ba ea iad. Dar

le lucht tacarochta na Stobhardach nach raibh aon bhunús dlí faoina gcumhacht agus gurbh iad na Stobharráigh chéanna na ríthe 'cearta' *de iure* (Ó Buachalla (1993: 477)). Taispeánann Ó Buachalla (1996: 642-47) gur cuid de pholasáí oifigiúil na hEaglaise Caitlicí leith ríthe na Breataine ba ea an difríocht seo idir *de facto* agus *de iure*, nó gur imigh an ghluaisceacht Sheacabiteach i léig i ndiaidh na bliana 1760. D'áor Donnchadh Rua an chléir go gear nuair a d'athraigh siad ón dearcadh seo agus a thug siad tacarocht do na Hainóivéaraigh (Ó Murchú 2004). Mar seo a labhair sé (Ó Buachalla 1996: 646):

Piarfaí sagart gan teagasc, gan dlí, gan reacht, ina liaraí magaidh le macnais bídh, gan tair, iarsmaí deachmhaithe, sraithe, 'gus cís gan cheart, is tiarnaí tacair tá ag creachadh na ndaoine ar fad. [...]

Leiríonn an bhíob a dhiongbháilte a bhí sé ina dhearcadh faoin 'Eaglais nua', d'ainmeoin na hionhá aifeisí de féin a thagann trasna san 'Eachtra' agus sa dán atá faoi chaibidil againn.

7. CONCLÚID

Is é atá againn sna hamhráin seo nuair sin, ceithre théacs atá thar a bheith speisiúil agus iad lonlán le sonraí faoi shaol an fhíle agus faoi shaol mhuintir cheantar oirdheisceart na tíre san ochtú haois déag. Cé acu a bhí Donnchadh Rua i dTalamh an Éisc nó nach raibh, is léir gur gnáthchuid den saol a bhí sa turas seásúrach anonn le bheith ag obair ar an iasc agus go deimhin, go diagadh seálta abhaile go rialta faoina raibh ag tarú thall mar atá le feiceáil in 'Aodh Ó Ceallaigh'. B'ionann agus comharsanacht ghnách eile a raibh eolas coitianta uirthi Talamh an Éisc mar sin. Faighimid chomh maith sna dánta seo tuiscintí ar staid chontráilte na nGael sa tréimse, agus orthu siúd a chur in iúl gur ghéill siad go hionlán don reacht nua. Má bhí go leor i measc na cósnuinitre ar chuma leo cé a bhí i réim, is cinnte go raibh roinnt ann chomh maith ar gheoil staid mhíchohrom an ama orthu agus a mhéas go rabhthas ag déanamh eós ar boly orthu go cinnte. Cé nach den chosmhuintir i gceart Donnchadh, ní raibh sé an oiread sin os a gcionn nuair é na maoin an tsoilí ach oiread. Ba í an mhíchohromachocht sin a chuir isteach ar Dhonnchadh Rua dar ionn, an easpa aitheantais a bhí arge féin mar Ghael leantana agus, go pointe, céimíocht íseal na Gaeilge féin. Léirítear é sin go háirithe san 'Eachtra' dar liom, más mar ghreann féin a ligtear amach é, nuair a deirtear nach labhraíonn Conán Maol ach Laidin is Gaeilge. Léirítear fosta cunbacht na Gaeilge mar theanga rúnda a d'théad-fadh teachtaireachtaí ceannairceacha a chur in iúl faoi cheilt in 'As I Was Walking One Evening Fair'.

Suíomh corrach polaitiúil a bhí i réim i dTalamh an Éisc agus bhí Éireannáigh rianh faoi amhras ann. Go deimhin bhí ábhar go leor ag na húdaráis amhras a bheith orthu agus an dóigh ar caitheadh le hoibríthe an éisc thall. Rinneadh fórtáin mhóra airgid ar an trosc thall ach ní síos i

bpocal na ngnáthdhaoinne a chuaigh an mhaoin ach isteach i mbancaanna na gceannaithe i Sasana (Sider 1988: 24-38). Mhair an teannas idirritheach i dTalamh an Éisc isteach go maith san fhicéin haois (Fitzgerald 1988), cé gur mhaolaigh an fóireáin i ndeirreadh báire, ionas gurth éigean do dhaoine a bheith cífamach cá huar a noch siad a gclaonadh seiceach, dála Dhonnchadh Rua. Thoiligh an pobal na hamhráin sheiceacha a chur de bharthaigh agus nuair a bhí an béaloideas Kenny Goldstein ag iarradh amhrán den chineál sin a bhailiú i seachtóidí agus in ochtóidí na haoise seo caite, ní thabharfaí dó iad ach faoi rún dangean agus faoi cheilt, ar eagla go dtabharfaí masla don leath eile den phobal. Cé gur aimsigh sé roinnt amhrán frith-Chaitliceach, is ar thaobh na gCaitliceach is mó a fuair sé na hamhráin. Déanais de chuid an naoú haois déag a bhí i bhformhór na bpíosaí a bhailigh Goldstein agus baint ag go leor acu le gníomhaíochtaí polaitiúla na linne sin, agus go háirithe cúrsaí Oráisteachais (Goldstein 1991: 126-53).

Leiríonn filíocht Dhonnchadh Rua go raibh an teannas ann san ochtú haois déag chomh maith nuair ba í an Ghaeilge príomhtheanga mhuintir na hÉireann a bhíodh ag dul anonn ann agus gur cuireadh an teannas sin in iúl trí mbeán na filíochta an t-am sin féin. Tá leanúnachas fáda ag an choimhlint idirritheach i dTalamh an Éisc agus is coimhlint é a leanann go dtí an lá inniu mar a leiríonn Johanne Trew ina halt faoi chonspóid i gcúrsaí 'oidhreachta' a tharla ann le gairid, nuair a rinneadh iarracht trasphobail ar chomórach a dhéanamh ar obair stairiúil an éisc. Tionscnamh dárbh ainm *The Rooms* a bhí i gceist, iarsmalann a thóg a hainm ó na hionaid stórála a bhíodh ann don iasc. Bhí an-fhearg ar go leor den phobal Chaitliceach an Éireannach in St. John's go gcuirfeadh an iarsmalann nua isteach ar an radharc cheannasach a bhí ag an Ardeaglais Chaitliceach go hard os cionn an bhaile amach ar Chuan St. John's, agus bhí go leor eile ann a bhí ag tacú leis an tionscnamh mar iarracht ar seéal aontaithe neamhsheiceach a sholáthar faoi stair chultúrtha phobal an oileáin ar fad. Dar leo siúd a bhí ina aghaidh gur straitéis chinnte a bhí ann ag na húdaráis an Ardeaglais, agus dá bhrí sin, an pobal Caitliceach Éireannach arb í a siombail ghloirmhar í, a chur faoi chois uair amháin eile (Trew 2005: 61-66). Nuair a léimid filíocht Dhonnchadh Rua, tuigimid go maith gnéithe de fhéamhacha domhaine stairiúla an teannais sin, agus aithnímid leanúnachas áirithe ann. D'ainmeoin na mórathruithe a mhúlaigh agus a d'athraigh ó bhonn é le corradh agus dhá chéad bliain anuas, is cuid bhunúsach thabachtach é de na trasnathanna casta idirchultúrtha a mhairceann beo i dTalamh an Éisc go dtí an lá inniu.

TAGAIRTÍ

FOINSI GIORRAITHE

DNE *Dictionary of Newfoundland English*, in eagar ag George M. Story, William J. Kirwin & J.D.A. Widdowson (Toronto: University of Toronto Press, dara heagrán, 1990).FGB *Foclóir Gaeilge-Béarla*, in eagar ag Niall Ó Dónaill. Eagarthóir Comhairleach: Tomás de Bhaldraithe (BÁC: An Gúm 1977).

TAGAIRTÍ DE RÉIR ÚDAIR

BAKHTIN, MIKHAIL (1994). *Rabelais and His World*, aistriú ag Héleine Iswolsky (Bloomington: Indiana University Press).BENNETT, MARGARET (1989). *Gaelic Traditions in Newfoundland* (St. John's, Newfoundland: Breakwater).BROICH, IURICH (1990). *The Eighteenth-Century Mock-Heroic Poem*, aistriú ag D. H. Wilson (Cambridge: Cambridge University Press).BREATHNACH, PÁDRAIG (gan dáta). *Fuin na Smóil le haghaidh Aos Óg na Gaeilge d'Fhoghlaim ins na Sgoileannaibh* (BÁC: Bruin agus Ó Nuallán).BUTTMER, CORNELIUS G. (2006). 'Literature in Irish, 1690-1800', in Margaret Kelleher & Philip O'Leary (eag), *Cambridge History of Irish Literature* (Cambridge: Cambridge University Press), 320-71.BYRNE, CYRIL agus HARRY, MARGARET ROSE eagrí (1986). *Talamh an Éisc: Canadian and Irish Essays* (Halifax: Nimbus).BYRNE, CYRIL (1992). 'The Waterford Colony in Newfoundland', *Waterford. History and Society* (BÁC: Geography Publications), 351-72.CONLEY, CAROLINE (1999). 'The Agreeable Recreation of Fighting', *Journal of Social History* 33.1: 57-72.CADIGAN, SEAN (1998). 'Agriculture', <<http://www.heritage.nf.ca/society/agriculture.html>> [ceadaite 23 Meitheamh 2006]

FITZGERALD, JOHN EDWARD (1997). 'Conflict and Culture in Irish-Newfoundland Roman Catholicism', tráchtas Ph.D., Ollscoil Ottawa.

GOLDSTEIN, KENNETH S. (1991). 'A Report on Continuing Research into "Teason Songs": A Private Newfoundland Song Tradition', in G. Thomas & J.D.A. Widdowson (eag), *Studies in Newfoundland Folklore: Community in Process* (St. John's: Breakwater), 126-53.HARRISON, ALAN (1979). *An Chrosánach* (BÁC: An Clóchomhar).—— (1989). *The Irish Trickster* (Sheffield: Sheffield Academic Press).LEHR, GENEVEVE eagrí (2003 [1985]). *Come and I Will Sing You: A Newfoundland Songbook* (Toronto: University of Toronto Press).MAC MATHÚNA, LIAM (2007). *Béarla sa Ghaeilge: Cabhair Choigríche: An Cóbhheascadh Gaeilge/Béarla i Litríoch na Gaeilge 1600-1900* (BÁC: An Clóchomhar).MALCOLM, ELIZABETH (1999). 'The Rise of the Pub: A Study in the Disappearance of Popular Culture', in J.S. Donnelly & Kerby A. Miller (eag), *Irish Popular Culture 1650-1850* (BÁC: Irish Academic Press), 50-77.MANNION, JOHN (1974). *Irish Settlements in Eastern Canada: A Study of Cultural Transfer and Adaptation* (Toronto: University of Toronto Press).MCCARTHY, MIKE (1999). *The Irish in Newfoundland 1600-1900: Their Trials, Tribulations and Triumphs* (St. John's: Creative Books).MONOD, PAUL K. (1993). *Jacobitism and the English People 1688-1788* (Cambridge: Cambridge University Press).MORLEY, VINCENT (1993). 'Aodh Bui Mac Cúitín: File Gaeilge in Arm na Fraince', *Eighteenth Century Ireland/Iris an dá Chultúr* 8: 39-58.Ó BUACHALLA, BREANDÁN (1969). *Peadar Ó Doirnín* (BÁC: An Clóchomhar).—— (1975). *Cathal Bui: Amhráin* (BÁC: An Clóchomhar).—— (1993). 'The Making of an Irish Jacobite', in Patrick O'Flanagan & Cornelius G. Buttiner (eag), *Cork. History and Society* (BÁC: Geography Publications), 469-98.—— (1996). *Aisling Ghéar: Na Stiobharthaigh agus an tAos Léinn* (BÁC: An Clóchomhar).Ó CADHLA, LABHRÁS (2000). *Amhráin ó Shliabh g'Cu, dlúthdhiosca agus leabhrán in eagar ag Peter Browne & Pádraig Ó Cearbhall* (BÁC: RTE, 234CD).Ó DALY, JOHN (1885 [1849]). *Poets and Poetry of Munster* (BÁC: J. Duffy).Ó FIANNACHTA, PÁDRAIG. (1966). *Lámhscríbhinní Gaeilge i gColáiste Phádraig, Má Nuad, Fáscoil III* (Maigh Nuad: An Sagart).Ó FLANNCHAILLE, TOMÁS (1897). *Eachtra Ghiolla an Amráin and Other Poems by Red Donough Macnamara* (BÁC: Sealy Bryers & Walker).Ó FOGHLUIDHA, RISTEARD (1933). *Donnachadh Ruadh* (BÁC: Oifig an tSoláthair).Ó HEADHRA, AODÁN (1998). *Na Gaeil i dtalamh an Éisc* (BÁC: Coiscéim).Ó HÓGÁIN, DAITHÍ (1982). *An File: Staidéar ar Osnáidíthacht na Filíochta sa Tráidisiún Gaeilge* (BÁC: An Clóchomhar).Ó MADAGÁIN, BREANDÁN (2005). *Caoimne agus Seanchéolta eile* (Irdreabhán: Cló Iar-Chomhachta).Ó MURRITHE, DIARMAID (1980). *An tAmhrán Macarónach* (BÁC: An Clóchomhar).Ó MURCHÚ, LIAM P. (2004). 'Donnachadh Ruadh Mac Connara', *Oxford Dictionary of National Biography*, eagrán idirín (Oxford: Oxford University Press). <<http://www.oxforddnb.com/view/article/63763>, ceadaite 3 Samhain 2004>.Ó NEILL, PAUL (2003). *The Oldest City: The Story of St. John's, Newfoundland* (Portugal Cove: Boulder).

- RITCHIE, WILLIAM C. agus BHATIA, TEI K. (2005). 'Social and Psychological Factors in Language Mixing', in T.K. Bhata & W.C. Ritchie (eds), *Handbook of Bilingualism* (Malden: Blackwell), 336-52.
- SIDER, GERALD M. (1988). *Culture and Class in Anthropology and History* (Cambridge: Cambridge University Press).
- STORY, GEORGE (1997). *People of the Landwash: Essays on Newfoundland and Labrador*, in eagar ag M. Baker, H. Peters & S. Ryan (St. John's: Harry Cuff).
- TURNER VICTOR (1995 [1969]). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* (New Jersey: Transaction).
- TREW, JOHANNE DEVLIN (2005). "'The Forgotten Irish': Contested Sites and Narratives of Nation in Newfoundland', *Ethnologies* 27.2 (Fómhar): 43-77.
- WAGNER, HEINRICH, agus MAC CONGÁIL, NOLLAIG (1983). *Oral Literature from Dúnquin Co. Kerry* (Beal Feirste: Institute of Irish Studies).
- WATSON, SEOSAMH (1988). 'Coimhlint an Dá Chultúr: Gaeil agus Gaill i bhFíliocht Chúige Uladh san Ochtú haois Déag', *Eighteenth Century Ireland/Iris an Da Chultúr* 3: 85-104.
- ZIMMERMAN, GEORGES DENIS (2002 [1966]). *Songs of Irish Rebellion* (BÁC: Four Courts).
- FOINSI EILE A CEADAÍODH**
- BYRNE, CYRIL (2004). 'Domnachadh Ruadh Mac Conmara: Poet at the Edge of the Old Gaelic World and the Edge of the New World', *An Nasc* 16 (Samhradh): 13-18.
- Ó HALLMHURÁIN, GEARÓID (2008). 'Soundscape of the Wintertime: Irish Traditional Music in Newfoundland Revisited', *The Canadian Journal of Irish Studies* 34.2: 33-46.

PÁRLEMT NA bhFÍODÓIRÍ: SAMPLA DÉANACH DE SHLIUCHT LITEARTRA PAIRLEMT CHLOINNE TOMAÍS¹

Seán Ó Duinnshléibhe
Coláiste na hOllscoile, Corraigh

1. *Párlament na bhFíodóirí: Cúira agus Téacs*; 2. *Parliament Chloinne Tomáís agus a Shliocht Liteartha*; 3. *Parliament na bhFíodóirí agus Parliament Chloinne Tomáís*; 4. *Parliament na bhFíodóirí agus Ceis na hEanáir*; 5. *Focal Scoir*

1. PÁRLEMT NA bhFÍODÓIRÍ: CÚIRA AGUS TÉACS

Aoir phróis go bhfuil vearsaí fain fite tréth i *Parliament na bhFíodóirí* (PF feasta) a chum Dáibhí de Barra (1757/8-1851). Roinnte ina dhá chuid atá an saothar (ar chuma *Parliament Chloinne Tomáís*) agus gabhann dátaí cumtha éagsúla leis an dá leabhar. Sa bhliain 1790 is ea a scríobh an t-údar an chéad leabhar agus cheap sé an tarna ceann sa bhliain 1826. Ó Charraig Thuathail, in oirthear Chontae Chorcaí, ab ea an Barrach agus is le sclábhatocht feirme a thuill sé a bheatha. Is mó saighas scríbhneoireachta a chleacht sé i gceitheamh a shaoil in ainneoin na broide oibre a bhíodh air go coitianta.² Bhí cáil air mar fhile (agus mar fhear léinn) ina chomharsanacht féin agus i gceantreacha mágnaird lena linn; ar a shon san, is beag staidéar atá déanta ar a shaothar filíochta go fóill agus ní mór di atá curtha i gcló ach oiread.³

¹ Tá an t-alt so bunaithe ar chaint den deideal céanna a thugas ar Dháil Thiamhan 2007. Ba mhaithe liom mo bhaochas a ghabháil leis an nDr. Micheál Briody agus leis an nDr Seán Ua Súilleabháin a léigh an t-alt agus a mhóil monleasuithe áirithe air. Táim fé chomraoin chomh maith ag eagarthóir na hirise, an Dr. Micheál Ó Mairín, agus ag na molóirí as aithriúite chun a leasa a chur féin bhraíod. Tá bacoas ag dul don Chomhairle um Thaighde sna Dána agus sna hEolaíochtaí Sóisialta (IRCHSS) a bhronn scoláireacht orm nuair a bhí eagrán de *Parliament na bhFíodóirí* á chóiriú agam i gcomhair mo thráchtáis dhochtúireachta.

² Dheineadh de Barra a chuid scríbhneoireachta 'gach amn mar do gheabhach caedh' (F PB LS 1, leathnach teirdh); inseann sé dúinn thall is abhus ina chuid lámhscríbhíní go mba nós leis scoilicadh fúthi i ndíomhaoinneas an tráthóna agus go mór mór Dornhamat i ndiaidh aifrimn. is é sin nuair ná fíodh sé tuirseach nó breoite (Ó Conchúir 1982: 10-11 agus 251 fn. 69). Tá eolas ar an mBarach le fáil in de Barra (1930: §§. 3); Ó Conchúir (1982: 8-13, 1991: x-xi) agus Ní Mhurchú & Breathnach (1999: 39).

³ Tá roinnt mhaithe déantús filíochta a chum de Barra ar marthain, a bhformhór mór ina láimh féin. Tá tuairim is 160 aiste filíochta dár scríobh sé áirithe, cuir i gcás, sa liostú a deineadh ar shaothar dá chuid atá ar coimeád i gColáiste Cholmáin, Máistir Fhear Maí (feic Ó Fianmacha 1980: 108-12). Tá tuairisc le fáil ar réimse filíochta an Bharraigh in Ó Tábháin (1931-32) fara tráchtúireacht ar a *oeuvre*, agus tá plé déanta ar dhánta ar leith dá chuid in Buttmer (1985; 1993).